

УДК 94 (477:430:436)

Андрій Лозинський

**УКРАЇНА В ГЕОПОЛІТИЧНИХ ПЛАНАХ НІМЕЧЧИНИ
ТА АВСТРО-УГОРЩИНИ НАПЕРЕДОДНІ ПЕРШОЇ
СВІТОВОЇ ВІЙНИ**

У статті розглянуто геополітичні плани Німеччини та Австро-Угорщини щодо українських земель. Розкрита діяльність урядів цих держав з підготовки і реалізації східноєвропейських політичних планів напередодні Першої світової війни. Висвітлено особливості розробки стратегії Троїстого союзу з "українського питання". Проаналізовано умови реалізації цієї стратегії, які вносили якісно нові принципи у політику Німеччини та Австро-Угорщини щодо України.

Ключові слова: Німеччина, Австро-Угорщина, Троїстий союз, геополітичні плани, військово-політичні кола, "українське питання", міжнародні відносини.

На початку ХХ ст. "українське питання" розглядалося як одна з найзаплутаніших проблем підготовки і проведення Першої світової війни. Опинившись в епіцентрі глобального військового протистояння, українські землі стали одним із головних об'єктів реалізації далекосяжних планів двох ворогуючих блоків – Троїстого союзу й Антанті. Міжнародний аспект "українського питання" визначався реальним співвідношенням сил воюючих держав та прагненням пригнобленого народу суміжних ворожих імперій до самовизначення у межах своїх етно-географічних кордонів, що змушувало тогочасну українську еліту вдаватися до пошуків найоптимальніших політичних орієнтацій задля реалізації державотворчих завдань. "Українське питання" виникло й розвивалося в координатах складної системи об'єктивних і суб'єктивних чинників, породжених суперечностями міжнародних відносин на початку ХХ ст., і мало неабияке значення для вироблення зовнішньополітичної стратегії військово-політичними колами Німеччини та Австро-Угорщини.

Слід зазначити, що певні аспекти досліджуваної проблематики викликали в різний час значний інтерес у вітчизняних науковців. "Українське питання" в політиці воюючих блоків напередодні та в роки Першої світової війни знайшли відображення у працях І. Барана, І. Ветрова, І. Кулініча, О. Мазура, І. Теодоровича, С. Трояна, С. Томашівського, П. Чернеги та ін. [1; 15; 8; 22; 19; 24]. З'ясуванню ролі українського чинника у військово-політичному зіткненні були присвячені дослідження Б. Андрусишина, В. Волковинського, О. Лисенка, О. Реснта, В. Трофимовича, Г. Турченко [26; 2; 14] та ін. Певну новизну у вивчення цього питання внесли дослідження С. Попика, О. Кураєва, О. Семотюка, підготовлені на основі австро-німецьких джерел [3; 7; 30]. Фактичний матеріал для поглибленого осмислення цієї важливої, складної проблеми як у плані залучення нових джерел, так і під кутом визначення подальших дослідницьких перспектив міститься у спеціальних публікаціях з історії міжнародних відносин В. Ботушанського, В. Головченка, Л. Дещинського, В. Кондратюка, М. Литвина, Я. Малика, В. Матвієнка, М. Несука [4; 10; 9] та ін.

Актуальність запропонованого дослідження зумовлена необхідністю поглибленого вивчення феномену "українського питання" в реалізації геополітичних планів Німеччини та Австро-Угорщини, оскільки, незважаючи на значну кількість праць з даної тематики, ця проблема потребує подальшої

розробки в напрямку систематизації і поглиблення знань для розкриття змісту і характеру міжнародних відносин напередодні Першої світової війни.

Протягом багатьох століть “українське питання” поставало в європейській політиці у різних вимірах, під різним кутом зору, піднімаючи, переважно, проблеми економічного, національно-політичного чи територіально-адміністративного характеру. Вдале географічне розташування українських земель, вигідні шляхи сполучення, з одного боку та брак надійних кордонів, з іншого, постійно робили територію України об’єктом численних експансій з боку ближчих і дальших сусідів. Не випадково на початку ХХ ст. українські землі знову стали ареною зіткнень інтересів відразу трьох тогочасних провідних європейських держав – Німеччини, яка прагнула втілити ідею т. зв. “східного походу”, Австро-Угорщини та Росії, котрі вбачали в Україні головну базу із забезпечення їх продуктами харчування та один із найбагатших на природні ресурси і сировину європейський регіон, т. зв. “житниця Європи” [5, с. 228].

Це, в значній мірі, відбивалось на долі українців, які вже декілька століть були розділені між двома імперіями – Російською та Австро-Угорською. За матеріалами переписів населення, а також іншими даними, в Росії на початку ХХ ст. проживало понад 20 млн українців, Австро-Угорщині – близько 4 млн (Східна Галичина понад 3 млн, Буковина майже 300 тис., Закарпаття понад 400 тис. українців) [6]. За таких обставин, в умовах назрівання Першої світової війни, перед українцями відкривалися можливості розв’язати проблему об’єднання власних етнічних територій та здобуття державної незалежності. Але здійснення цих прагнень могло відбутись лише за умови радикальних змін усїєї системи міжнародних відносин у Європі. Водночас бездержавність і роз’єднаність українських земель, а також загострення суперечностей великих держав з приводу “українського питання”, робили українців важливим об’єктом в стратегічних військово-політичних планах основних представників блоку Троїстий союз – Німеччини та Австро-Угорщини.

На початку ХХ ст. уряди Німеччини і Австро-Угорщини мали певні політичні плани щодо українських земель. Україна, як найбільша серед бездержавних територій Європи, з величезними матеріальними та людськими ресурсами стала об’єктом їх зазіхань [7]. Це впливало як з її геополітичного розташування, так і бажання двох великих європейських імперій прибрати до своїх рук численний потенціал українських природних й продовольчих ресурсів. Внаслідок таких прагнень Україна опинилася в орбіті уваги провідної західноєвропейської дипломатії [8].

Слід зазначити, що ставлення Берліна і Відня до “українського питання” зумовлювалось складним переплетінням як внутрішньої, так і зовнішньої політики обох держав. Безпосередньо підготовка до реалізації військово-політичних планів Німеччини і Австро-Угорщини почалася ще в жовтні 1879 р., коли був укладений австро-німецький союзницький договір, що передбачав спільні дії обох держав у випадку нападу Росії на одну із них. У травні 1882 р. до них приєдналася Італія. Так утворився військово-політичний блок Троїстий союз, що був спрямований проти Росії, Франції та Англії. Пізніше договір тричі поновлювався (у лютому 1887 р., травні 1891 р. і червні 1902 р.), але без суттєвих змін. Передбачивши всі основні варіанти майбутніх військових дій, Троїстий союз першим розпочав практичну підготовку до майбутньої війни загальноєвропейського масштабу, що мала вестись під гаслом визволення “малих народів”, якими вважали й українців.

Україна наприкінці ХІХ ст. розглядалася у Берліні як одна із складових частин зовнішньополітичної концепції т. зв. “другорядних народів і держав” (*Randstaatenpolitik*), пріоритетним завданням якої було, перш за все, розчленування Російської імперії. Більш досконало ці питання розглядалися в

пангерманській концепції т.зв. “Серединної Європи” (*Mitteleuropa*), ядром якої мали стати Німецька й Австро-Угорська імперії [9]. Зовнішня політика цих держав характеризувалась прагненням відірвати українські землі від монархії Романових не тільки через геополітичні, але й через господарські розрахунки. Німці добре розуміли, що в Україні щорічно збирали близько 43 % світового врожаю ячменю, 20 % пшениці, 10 % кукурудзи та ін., загалом понад 16 млн т. хліба на рік [10, с. 14]. Значна частина української сільськогосподарської продукції постачалася на зовнішній ринок. І тому, встановлення контролю над цією величезною “європейською житницею” служило конкретною військово-політичною ціллю для німців.

Німецьку імперію в Україні, крім сільського господарства, насамперед цікавили вугілля, залізна і марганцева руди, металургія, машинобудування та ін. Потужно працювали величезні промислові центри загальноімперського значення на Донбасі і Придніпров’ї: Донецький вугільно-металургійний, Криворізький залізорудний і Нікопольський марганцевий басейни. Зокрема, напередодні Першої світової війни в районі Нікополя видобувалося понад 21 % загальноросійського обсягу марганцевої руди, а металургійні заводи Донбасу і Придніпров’я виплаляли близько 74 % чавуну [11, с. 92]. За цим показником Україна входила в перелік світових лідерів. Мету німецької “східної політики” чітко сформулював відомий промисловець, засновник металургійних заводів “*Thyssen AG*” Август Тіссен (1842–1926 рр.), який наголошував, що “Росія мусить поступитися нам районами Прибалтики, можливо, частково Польщею і областями по Дунаю, включаючи Одесу, Приазов’я з Кавказом. Це відкріє нам сухопутний шлях у Персію та Малу Азію, щоб, у разі потреби, наздогнати Англію в Єгипті та Індії” [12, с. 17].

Опанування українських земель Німеччина розпочала задовго до Першої світової війни у вигляді економічної експансії. Зокрема, німецькі промисловці володіли низкою кам’яновугільних, марганцевих і каолінових шахт та рудників на Донбасі й Криворіжжі. У металургійній промисловості їм належало близько 10–15 % капіталу “Акціонерного анонімного товариства російської залізної промисловості” та ряду інших підприємств галузі, а в машинобудуванні частка німецького капіталу була ще більшою – майже 30–40 % [13, с. 328]. Німецький публіцист та історик Аксель Шмідт (1870–1940 рр.) напередодні Першої світової війни в книзі “Мета Росії” звертав увагу на геополітичні переваги України завдяки її промисловим і продовольчим багатствам, зазначаючи, що “тільки з втратою України-житниці, рудної й вугільної бази Росії, остання була б знищена вщент” [14]. Отже, німецькі політики та публіцисти конкретно вказували, що Україна займає важливе місце в політичних планах Берліна саме завдяки своєму унікальному економічному потенціалові, який концентрувався, переважно, у південноукраїнському регіоні.

Ідея завоювання економічних ресурсів українських земель виношувалася в німецьких урядових колах ще під час Кримської війни 1853–1856 рр. та після франко-прусської війни 1870–1871 рр. [15, с. 41]. У 80-х роках ХІХ ст., коли почалися перші серйозні конфлікти з царською Росією, німецький державний і політичний діяч, перший рейхсканцлер Німецької імперії (1871–1890 рр.) Отто фон Бісмарк (1815–1898 рр.) вважав, що з метою послаблення Росії слід створити українську державу, на чолі якої повинен стати представник династії Габсбургів. У 1888 р. в берлінському журналі “Наявність” (*Gegenwart*) була опублікована стаття німецького філософа Едуарда Гартмана (1842–1906 рр.) “Росія в Європі”, в якій автор застерігав російських політиків від експансії на захід, погрожуючи підтримкою національних рухів у західних прикордонних регіонах Російської імперії, які, при активному сприянні німців могли перетворитися у національні

держави. Значну роль у цьому проекті поділу Росії мало відіграти “Київське королівство”, до складу якого увійшли б українські етнічні землі [16, с. 65].

Напередодні Першої світової війни правлячі кола Німеччини своєю головною метою вважали розчленування Російської імперії на частини. При цьому особливо важливого значення вони надавали, знову ж таки, Україні. Німецький публіцист Курт Ставенхаген (1884–1951 рр.) підкреслював, що “відірвана від Росії, включена в економічну систему Середньої Європи, Україна могла б стати однією з найбагатших країн світу” [8, с. 66]. Перший секретар німецького посольства у Санкт-Петербурзі й майбутній рейхсканцлер Німецької імперії (1900–1909 рр.) Бернхард фон Бюлов (1849–1929 рр.) зазначав, що його держава повинна “на багато років наперед зруйнувати економічні джерела Росії шляхом спустошення її чорноземних губерній... Нам необхідно, нарешті, відрізати Росію від обох її морів – Балтійського та Чорного, на яких базується її світова могутність”. Згодом він стверджував, що “Росію можна звести до рівня держави другорядного масштабу, якщо вона зазнає соціального розладу, або втратить Україну” [17]. Такими діями Німеччина планувала відтіснити Росію далі на схід, обмеживши її кордонами колишнього Московського князівства. Також німецька дипломатія вбачала в Україні плацдарм для дальшого походу на схід, і розглядала її як одну із складових стратегічного плану завоювання найціннішої британської колонії – Індії.

Остаточна ідея підкорення українських земель була сформована на початку ХХ ст., коли німецькі урядові кола почали наполегливо наголошувати на необхідності “тиску на схід” (*Drang nach Osten*). У 1907 р. при міністерстві закордонних справ Німеччини створюється науково-дослідницький відділ з “українського питання”, а у Генеральному штабі збройних сил сформовано спеціальний орган військової розвідки проти Росії.

Німецьку політику стосовно Східної Європи, і зокрема, України, формували три течії, які мали істотний вплив на дії уряду.

Найвпливовішою вважалася група одного з найпотужніших ідеологічних центрів Німецької імперії – “Пангерманської ліги” (*Alldeutscher Verband*), що об’єднувала найбільш радикально налаштованих офіцерів, бізнесменів та представників інтелігенції. Пангерманці наголошували на безумовній перевазі німців над іншими народами, в силу чого “велика німецька раса” мала підпорядкувати собі інші, менш “повноцінні” нації. Їх політичні плани були опубліковані в брошурі “Велика Німеччина і Середина Європи в 1850 р.” (Берлін, 1895 р.), де зазначалося, що до складу “Великої Німеччини” повинні увійти Нідерланди, Бельгія, німецька Швейцарія, Австро-Угорщина, Польща, Прибалтика, Румунія, Сербія і Україна [18]. Подібні експансіоністські та милітаристські теорії пропагувалися в особливому меморандумі, авторами якого були провідні ідеологи руху Ернст Хассе (1846–1908 рр.), Альфред Гугенберг (1865–1951 рр.) та ін., де цілі війни визначалися, насамперед, територіальними захопленнями на сході за рахунок українських, польських, білоруських та прибалтійських земель. До меморандуму додавалися відповідні карти і коментарі. Пангерманісти прагнули, перш за все, розгромити Росію й колонізувати Галичину і Чорноморське узбережжя. Існування України розглядалося виключно в межах стратегії німецької експансії на схід [19].

Другою за впливом була група відомих німецьких журналістів і наукової інтелігенції “Середина Європа” (*Mitteleuropa*), яку уособлювали політичний публіцист і дослідник історії Східної Європи Пауль Рорбах (1869–1956 рр.), публіцист і дослідник історії та економіки слов’янських народів Георг Кляйнов (1873–1936 рр.) та ін. У програмній праці “Неросійські народи Росії і ми” ідеологи групи виступали за надання незалежності неросійським народам Російської імперії. Після відвідин України в 1897 р. П. Рорбах виступив із

гаслами перетворення її у напівсамостійну державу, залежну від Німеччини. Відоме його твердження: “Хто володіє Києвом, той має ключ від Росії” [20]. Крім того, на їх думку, українські землі могли стати зручним плацдармом для подальшого наступу на схід, аж до Індійського океану.

Третю групу – консервативних політиків очолював професор історії Пруської військової академії і Берлінського університету Отто Гетч (1876–1946 рр.), який підтримував ідеї добросусідських відносин з іншими країнами, і виходив з того, що Російська імперія залишиться неподільною державою. Він був активним противником “східної політики” Німеччини, виступав проти відродження будь-яких східноєвропейських держав. Поступово в нього з’явилися прихильники серед впливових політичних кіл, які також бажали спільного з Росією панування над Східною Європою [21, с. 21–35].

Отож, уряд і Генеральний штаб збройних сил Німецької імперії змушені були знаходити компроміс між агресивними поглядами пангерманістів і ліберальними консерваторів, а зовнішньополітичне відомство схилялось до рекомендацій групи “Серединної Європи”.

Напередодні Першої світової війни Німеччина остаточно вирішила відірвати Україну від Російської імперії, адже це завдання розглядалося нею як одне з найважливіших у східноєвропейській політиці. Розробка цього плану тривала впродовж останніх декількох десятиліть, а військове керівництво вдосконалювало його згідно відомого плану “Шліффена” [22]. Зокрема, в червні 1914 р., останній кайзер (імператор Німеччини у 1888–1918 рр.) Вільгельм II Гогенцоллерн (1859–1941 рр.) скликав нараду в замку Конопіште (поблизу Праги), де було вирішено утворити велике Королівство Польське, у складі українських, литовських і польських земель, на чолі із старшим сином наступника престолу Австро-Угорської монархії, ерц-герцога Франца Фердинанда – малолітнім Максиміліаном Гогенбергом (1902–1962 рр.). Вже на початковій стадії війни, у серпні 1914 р., німецький рейхсканцлер (1909–1917 рр.) Теобальд Бетман-Гольвег (1856–1921 рр.) у меморандумі до свого посла у Відні зазначав про наміри Німеччини здійснити повстання в Україні, пов’язуючи це з планом створення низки буферних держав із неросійських народів у західних провінціях царської імперії, що межували з Німеччиною або Австро-Угорщиною [23]. В той же час знаний німецький військовий історик і політик Ганс Дельбрюк (1848–1929 рр.) стверджував в редактованому ним берлінському журналі “Пруські щорічники” (*Preussische Jahrbücher*), що “Росія має втратити всі чужорідні області на західному кордоні... Росію необхідно перетворити в колишню напівазіатську державу” [24, с. 5]. Однак, слід зазначити, що ці наміри могли бути реалізовані лише при особливо сприятливому розгортанні військово-стратегічних дій на фронті.

Таким чином, “українське питання” займало важливе місце у зовнішньополітичних концепціях німецького уряду напередодні Першої світової війни.

Розробляла свої плани щодо України й Австро-Угорська імперія. Однак, слід зазначити, що у першій половині XIX ст. австрійський уряд не проявляв особливої зацікавленості до східного напрямку геополітичної стратегії. Лише після поразки у літній 1866 р. війні з Пруссією, коли Австрію було усунуто від загальнонімецьких справ, східноєвропейський напрямок набуває для Відня дедалі більшого значення. Австрійські політичні кола частіше стали зосереджувати увагу на Україні. У 80-х роках XIX ст. саме австрійці запропонували ідею створення Київського королівства під владою Габсбургів, з метою позбутися російського впливу на українських землях. Австро-Угорщина крім збереження панування у Східній Галичині, Буковині і Закарпатті, претендувала ще й на російські Волинь і Поділля, а деякі політики навіть мали ілюзорні надії приєднати, за сприятливих умов, і Наддніпрянщину. Це дозволило

б Відню, маючи у своєму підпорядкуванні українців, поляків, чехів, словаків претендувати на керівну роль у слов'янському світі. З цією метою Австро-Угорщина на початку ХХ ст. розгорнула активну розвідувальну діяльність на східних українських землях. Це свідчило про її зацікавлення Україною як частиною території свого можливого військового супротивника [25].

Серед чинників, які могли послабити царську Росію, австрійські політики розглядали можливість якісного посилення українського національного руху в Наддніпрянщині. Оцінюючи тогочасну ситуацію в південно-західній частині Російської імперії, вони прагнули за допомогою галичан схилити наддніпрянців до австрійської ідеї утворення Київського королівства. Таким способом окремі австрійські політики сподівалися у перспективі, за сприятливої міжнародної кон'юнктури, приєднати частину чи всю Наддніпрянську Україну до Габсбурзької монархії, водночас не відмовляючись від уже контрольованих українських земель [26, с. 18]. Тим самим Австро-Угорщина хотіла відтіснити Росію від своїх кордонів і узбережжя Чорного моря та усунути небезпеку російської інтервенції на Балкани і в Туреччину. Ідея створення буферних держав на західних кордонах Російської імперії, зокрема в Україні, набирала особливого зовнішньополітичного значення для австрійських урядовців.

Напередодні Першої світової війни військово-політичні кола Австро-Угорщини мали своє бачення розвитку “українського питання” у напрямку розвалу Російської імперії. Оцінки й підходи до реалізації цього плану були викладені в звіті австрійського консула у Львові Емануїла Урбаса на початку війни, у серпні 1914 р. Зокрема, на його думку, в політичному значенні Україна мала б лише незначним чином консолідуватися з Австрією, а у військово-промисловому відношенні повинен бути найтісніший зв'язок, щоб уникнути небезпеки російської експансії в майбутньому. Такі ідеї знайшли своє продовження в дещо пізнішому меморандумі “Значення української проблеми Галичини для зовнішньої політики загалом” Леопольда фон Андріана-Вербурга (1875–1951 рр.), який до війни був австрійським генеральним консулом у Варшаві, де наголошувалось: “За значенням для нашої зовнішньої політики і для монархії український народ обіймає перше місце. Від нашого ставлення до нього залежатиме майбутній перебіг історії Австро-Угорщини” [27, с. 721–722, с. 14–16]. Якщо порівняти основні тези обох австрійських дипломатів, то в їх різних за змістом пропозиціях було одне спільне – те, що вони були проти українського державотворення. Так, усупереч певним обіцянкам українцям, загалом у своїх політичних прогнозах вони не розглядали можливості утворення самостійної України [28, с. 343–345].

Свою точку зору щодо “українського питання” висловлювали й угорські політичні діячі. Так, у червні 1914 р. прем'єр-міністр Угорського королівства (1903–1905, 1913–1917 рр.) Іштван Тіса (1861–1918 рр.) відзначав, що “становище українців в Угорщині набагато краще, ніж становище українців у Росії тому, що російський уряд хоче поневолити весь український народ”. Коментуючи цю демагогічну заяву угорського політика напівурядова “Будапештська газета” (*Budapesti Hirlap*) наголошувала, що українське питання має велике міжнародне значення, і воно повинно бути вирішене [29].

Незважаючи на різні думки, в процесі ретельної підготовки до майбутньої війни австрійські урядові кола розраховували здійснити відокремлення українських земель від Росії з утворенням самостійної держави. Це назавжди мало б послабити Росію та її вплив у Чорноморському регіоні. В цьому контексті Генеральний штаб збройних сил Австро-Угорської імперії передбачав на початковому етапі війни здійснити висадку спільного австро-турецького експедиційного корпусу на Кубані та півдні України (в районі Одеси), до складу якого мав увійти український військовий легіон чисельністю близько тисячі

військовослужбовців, переправлених до Стамбулу. Мета військової операції полягала в організації на Україні антиросійського повстання. Але внаслідок суперечностей, що виникли в турецьких урядових колах, ідея експедиційного корпусу не була реалізованою [30, с. 25].

Таким чином, напередодні Першої світової війни “українське питання” розглядалося у Німеччині та Австро-Угорщині в двох площинах – як важливий чинник соціально-економічного і військово-політичного послаблення Російської імперії, а також, без сумніву, як реалізація своїх експансіоністських планів щодо українських земель.

Перспективним напрямом дослідження даної проблеми, на нашу думку, можна вважати дипломатичні переговори між країнами Троїстого союзу з питань координації своїх планів, включно і з питань загарбання України. Безумовно, важливим вбачається, також, дослідження тактики й стратегії ведення міжнародних переговорних процесів щодо використання “українського питання” з метою реалізації геополітичних планів Німеччини та Австро-Угорщини.

Список використаних джерел

1. *Баран І.* Українські землі в контексті міжнародної геополітики напередодні Першої світової війни / Ігор Баран // Форум молодих науковців Львівщини. Зб. тез конф.: 22 травня 2011 р.; за заг. ред. О. М. Лозинського, І. В. Карівця, І. М. Назаркевича. У 3 ч. – Ч. 1. – Львів : Тріада Плюс, 2011. – С. 13–16; *Мазур О. Я.* Українське питання в політиці провідних держав напередодні великої війни (1914–1918 рр.) / О. Я. Мазур, І. В. Баран // Вісник Національного ун-ту “Львівська політехніка”: Держава та армія. – 2014. – № 784. – С. 70–75; *Троян С.* Австрійська концепція “Міттельєвропи” напередодні та під час Першої світової війни / С. Троян // Наук. вісник Чернівецького ун-ту. Історія: Зб. наук. пр. – Вип. 6–7. – Чернівці: ЧДУ, 1996. – С. 216–225; *Троян С.* Пангерманська концепція “Міттельєвропи” напередодні Першої світової війни / С. Троян // Питання нової та новітньої історії: Міжвід. наук. зб. – Вип. 43. – К. : ІЗМН, 1997. – С. 37–45; *Томашівський С.* Галичина: політико-історичний нарис з приводу Світової війни. 2-е вид. / Степан Томашівський. – Львів: [накл. в-ва.], 1915. – 32 с.; *Лисяк-Рудницький І.* Українці в Галичині під австрійським пануванням / Іван Лисяк-Рудницький // Історичні есе. В 2 т.; пер. з англ. М. Бадік, У. Гавришків, Я. Грицак, А. Дешиці, Г. Киван, Е. Панкеевої. – К.: Основи, 1994. – Т. 1. – С. 413–450. 2. *Волковинський В. М.* Бойові дії на українських землях у роки Першої світової війни / В. М. Волковинський // Український історичний журнал. – 2004. – № 4. – С. 38–56; *Лисенко О. Є.* Вплив Першої світової війни на хід модернізації української нації / О.Є. Лисенко // Проблеми історії України XIX – початку XX ст.: зб. наук. ст. Вип. IV; редкол.: О. П. Реєнт (гол. редкол.) та ін. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2002. – С. 12–22; *Реєнт О. П.* Вплив Першої світової війни 1914–1918 рр. на цивілізаційні процеси в Україні / О.П. Реєнт // Сучасна цивілізація: Гуманітарний аспект: Зб. наук. праць. – К.: Вид. дім “Академперіодика”, 2004. – С. 89–96; *Реєнт О. П.* Перша світова війна й Україна: історико-теоретичні аспекти вивчення проблеми / О.П. Реєнт // Проблеми історії України XIX – початку XX ст.: зб. наук. ст. Вип. IV; редкол.: О.П. Реєнт (гол. редкол.) та ін. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2002. – С. 5–11; *Трофимович В. В.* Українсько-польська проблематика в політиці Австро-Угорщини на початку Першої світової війни / В. В. Трофимович, Р.Й. Романюк // Перша світова війна і слов’янські народи: Матеріали міжнар. наук. конф., 14–15 травня 1998 р. – К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 1998. – С. 24–31; *Кривошина Б. М.* Українське питання в роки Першої світової війни у контексті європейської політики (до історіографії проблеми) / Б. М. Кривошина // Наукові записки Тернопільського держ. педагогічного ун-ту імені Володимира Гнатюка. Серія: історія. Вип. 4; за заг. ред. проф. М. М. Алексієвця. – Тернопіль: Вид-во ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2003. – С. 360–367; *Буковина* в роки Першої світової війни 1914–1918 рр. Документи / Упор. В.М. Богущанський. – Чернівці : Технодрук, 2014. – 356 с. 3. *Попик С. Д.* Українці в Австрії 1914–1918. Австрійська політика в українському питанні періоду Великої війни / С. Д. Попик. – Київ; Чернівці: Золоті литаври, 1999. – 236 с.; *Кураєв О.* Ідея української держави у політиці Австро-Угорщини періоду Першої світової війни / О. Кураєв // Розбудова держави. – 2000. – № 1–6. – С. 164–168; *Кураєв О.* Ідея української держави і нові засади “східної політики” Німеччини (1914–1916) / О. Кураєв // Розбудова держави. – 2000. – № 7–12. – С. 160–170; *Кураєв О.* Політика центральних держав щодо українського чинника у Першій світовій

війні / О. Кураєв // Київська старовина. – 2006. – № 1. – С. 73–86. 4. *Буковина* в контексті європейських міжнародних відносин (з давніх часів до середини ХХ ст.) / В. М. Ботушанський [та ін.]; ред. В. М. Ботушанський; Чернівецький нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. – Чернівці : Рута, 2005. – 744 с.; *Дециньський Л. Є.* Міжнародні відносини України: історія і сучасність / Л. Є. Дециньський. – Львів: Наук.-метод. центр вищої освіти МОН України, 2004. – 320 с.; *Кондратюк В. О.* Україна в полі геополітичних інтересів імперських сил на початку ХХ ст. / В. О. Кондратюк, С. В. Кондратюк. – Львів, 2005; *Литвин М.* Український та польський істеблшмент у період “Великої війни” та національно-демократичних революцій (1914–1918) / М. Литвин // Історіографічні дослідження в Україні. – К., 2003. – Вип. 13. – Ч. 1. – С. 155–173; *Малик Я.* Україна у міжнародних відносинах ХХ ст. / Я. Малик, С. Гелей. – Львів: Вид-во ЛНУ імені Івана Франка, 2004. – 326 с.; *Матвієнко В. М.* Українське питання в системі міжнародних відносин Центрально-Східної Європи на початку ХХ ст. / В. М. Матвієнко // Наук. вісник Дипломатичної академії України. Вип. 9: Зовнішня політика і дипломатія: історичні традиції, сучасні реалії, перспективи. – К. : Вид-во Дип. акад. України, 2003. – С. 351–362; *Матвієнко В. М.* Дипломатична історія України. Ч. 2: кінець ХІХ – перша чверть ХХ ст. / В. М. Матвієнко, В. І. Головченко, В. Ф. Солдатенко. – К. : ВПЦ “Київський університет”, 2010. – 534 с.; *Уська У. Р.* Українське питання в Галичині у політиці австрійського уряду в 1907–1914 рр.: автореф. дис.... канд. іст. наук: 07.00.02 / Уляна Романівна Уська. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2005. – 19 с. 5. *Історія* війн і збройних конфліктів в Україні. Енциклопедичний довідник / Відп. ред. О. Гуржій. – К. : Вид-во гуманітарної л-ри, 2004. – 520 с. 6. *Етнографія* України: навч. посіб. для студ. вищих навчальних закладів / За ред. проф. С. А. Макаручука. 2-е вид., переробл. та доп. – Львів : Світ, 2004. – 518 с. // Динаміка чисельності українського етносу та населення України в першій чверті ХХ ст. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ebk.net.ua/Book/history/makarchuk_eu/part4/401.htm. 7. *Кураєв О. О.* Український чинник у системі політичних інтересів Відня та Берліна (1843–1914) / О. О. Кураєв // Український історичний журнал. – 2006. – № 1. – С. 43–46. 8. *Кулінич І. М.* Україна в загарбницьких планах німецького імперіалізму (1900–1914 рр.) / І. М. Кулінич. – К. : Наукова думка, 1963. – 216 с. 9. *Несук М.* Україна у зарубіжних доктринах та стратегіях ХХ ст. / М. Несук, В. Репринцев, С. Камінський // Політична думка. – 1995. – № 2/3. – С. 50–71. 10. *Головченко В. І.* Українське питання в роки Першої світової війни: Монографія / В. І. Головченко, В. Ф. Солдатенко. – К.: Парламентське вид-во, 2009. – 448 с. 11. *Турченко Г. Ф.* Імперський проект “Новоросія”: спроба реалізації царською владою та тимчасовим урядом / Г. Ф. Турченко // Наук. пр. іст. ф-ту Запорізького нац. ун-ту. – Запоріжжя: ЗНУ, 2014. – Вип. XXXVIII. – С. 88–96. 12. *Ремер К.* Політика німецького імперіалізму щодо України в Першій світовій війні / К. Ремер, П. Бах // Український історичний журнал. – 1968. – № 8. – С. 17–26. 13. *Історія* Української РСР: у 8 т. 10 кн. / Гол. ред. Ю. Ю. Кондуфор; ред. кол. Ф. Є. Лось, П. В. Замковий, В. І. Кізченко та ін. – К.: Наукова думка, 1978. – Т. 4. Україна в період імперіалізму (1900–1917 рр.). – 531 с. 14. *Турченко Г. Ф.* Південноукраїнський фактор у Першій світовій війні / Г. Ф. Турченко // Наук. пр. іст. ф-ту Запорізького держ. ун-ту. – Запоріжжя : Просвіта, 2004. – Вип. XVII. – С. 54–81. 15. *Ветров І. Г.* Україна в експансіоністських планах Німеччини під час Першої світової війни / І. Г. Ветров // Перша світова війна і слов'янські народи: Матеріали міжнар. наук. конф., 14–15 травня 1998 р. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 1998. – С. 41–48. 16. *Чорновол І.* Галицька шляхта і проект “Київського королівства” Отто Бісмарка / І. Чорновол // Сучасність. – 1997. – № 3. – С. 65–71. 17. *Biographisches Handbuch des deutschen Auswärtigen Dienstes 1871–1945.* – Band 1: A–F. – Paderborn; München; Wien; Zürich, 2000. – 324 s. 18. *Funke M.* Auslieferung der Staatsvernunft an die Dämonie der Macht / M. Funke // Politik Meinung (Bonn). – 2004. – Jg. 49. – № 417. – S. 83–86. 19. *Троян С.* Нове бачення Європи: німецькі плани територіального переустрою початку ХХ ст. / С. Троян // Перша світова війна: історичні долі народів Центральної та Східної Європи: Матеріали міжнар. наук. конф., присвяченої 80-річчю Буковинського народного віча (Чернівці, 22–24 вересня 1998 р.). – Чернівці : Рута, 2000. – С. 89–103. 20. *Rorbach P.* Die Russischen Fremdvölker und wir / P. Rorbach // Deutsche Politik (Berlin). – 1917. – 25 juli. 21. *Барвінська П.* Між наукою і політикою. Інтерпретації Східної Європи в академічному середовищі німецькомовного простору у кінці ХІХ – початку ХХІ ст.: монографія / Поліна Барвінська. – Одеса : ОНУ імені І. І. Мечникова, 2012. – 450 с. 22. *Теодорович И. М.* Разработка правительством Германии программы завоеваний на Востоке в 1914–1915 гг. / И. М. Теодорович // Первая мировая война 1914–1918. – М. : Наука, 1968. – С. 108–120. 23. *Бетман-Гольвег Т.* Воспоминания / Т. Бетман-Гольвег, пер. с нем. В. Н. Дьякова. – М.: Госиздат, 1925. – 133 с. 24. *Чернега П. М.* До причин розв'язання Першої світової війни / П. М. Чернега, В. І. Кучер, А. І. Байраківський // Перша світова війна і слов'янські народи:

Матеріали міжнар. наук. конф., 14–15 травня 1998 р. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 1998. – С. 4–7. 25. Сідак В. С. Діяльність спецслужб Німеччини та Австро-Угорщини на Україні / В.С. Сідак // Український історичний журнал. – 1997. – № 6. – С. 45–58. 26. Андрусишин Б. І. Україна в роки Першої світової війни / Б. І. Андрусишин // Перша світова війна і слов'янські народи: Матеріали міжнар. наук. конф., 14–15 травня 1998 р. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 1998. – С. 17–23. 27. Кудряченко А. Геополітичні концепції перебудови Європи та виникнення Української Народної Республіки та Західно-Української Народної Республіки / Андрій Кудряченко // Україна крізь віки [Текст]: зб. наук. пр. на пошану акад. НАН України, проф. В. Смоля. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2010. – С. 720–743; *Ereignisse in der Ukraine 1914–1922: Deren Bedeutung und historische Hintergründe*. Bd. 1–4 / Von Theophil Hornykiewicz. – Philadelphia, 1966. – Bd. 1. – 84 s. 28. *Політична історія України ХХ ст.: У 6 т.* / Редкол.: І. Ф. Курас (голова) та ін.; Т. 1: На зламі століть (кінець ХІХ ст. – 1917 р.) / Ю. А. Левенець (кер.), Л. П. Нагорна, М.М. Кармазіна. – К.: Генеза. – 2002. – 424 с. 29. *Mit jelent az orosz kormány* // *Budapesti Hírlap* (Budapest). – 1914. – 14 június. 30. Семотюк О. Українське питання у роки Першої світової війни: виникнення та розвиток / О. Семотюк // Українські варіанти. – 1997. – № 1. – С. 21–27.

Андрей Лозинский

УКРАИНА В ГЕОПОЛИТИЧЕСКИХ ПЛАНАХ ГЕРМАНИИ И АВСТРО-ВЕНГРИИ НАКАНУНЕ ПЕРВОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ

В статье рассмотрены геополитические планы Германии и Австро-Венгрии относительно украинских земель. Раскрыта деятельность этих государств по воплощению своих восточноевропейских политических планов накануне Первой мировой войны. Освещены особенности разработки стратегии Тройственного союза с “украинского вопроса”. Проанализированы условия реализации этой стратегии, которые вносили качественно новые принципы в политику Германии и Австро-Венгрии относительно Украины.

Ключевые слова: Германия, Австро-Венгрия, Тройственный союз, геополитические планы, военно-политические круги, “украинский вопрос”, международные отношения.

Andriy Lozynskyi

UKRAINE IN GEOPOLITICAL PLANS OF GERMANY AND AUSTRO-HUNGARY ON THE EVE OF FIRST WORLD WAR

Geopolitical plans of Germany and Austro-Hungary concerning Ukrainian lands have been described in the article. It was highlighted the activity of governments of these countries regarding preparation and implementation of Western European political plans on the eve of First World War. Peculiarities of strategy development of the Tripartite Alliance on “Ukrainian question” were determined. Conditions of implementation of this strategy, which introduced qualitatively new principles in politics of Germany and Austro-Hungary concerning Ukraine, were analyzed.

Key words: Germany, Austro-Hungary, Tripartite Alliance, geopolitical plans, politico-military circles, “Ukrainian question”, international relations.